

Ιωάννης Σ. Πέτρου
Καθηγητής Α.Π.Θ.

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΕ ΜΙΑ ΕΚΚΟΣΜΙΚΕΥΜΕΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. Καταρχάς είναι απαραίτητο να απαντήσουμε στο ερώτημα αν η σύγχρονη κοινωνία είναι απόλυτα και στο σύνολό της εκκοσμιευμένη. Μεταξύ των ασχολουμένων με την κοινωνιολογία της θρησκείας ή με την επιστημονική μελέτη της θρησκείας υπάρχουν διάφορες τάσεις για την αντιμετώπιση του θέματος αυτού. Οι τάσεις αυτές μπορούν να αποδοθούν τυπολογικά ως εξής:

α. Μία τάση εξετάζει αν πραγματοποιήθηκαν όλα όσα προέβλεπαν σχετικά οι θεωρίες της εκκοσμίκευσης που διατυπώθηκαν κατά τη δεκαετία του '60. Παρότι είναι λάθος η προσκόλληση αυτή σε θεωρίες, που διατυπώθηκαν στο παρελθόν, και η εξέταση του αν δικαιώθηκαν ή όχι, πρέπει να λεχθεί ότι σύμφωνα με ορισμένες θεωρίες, που αντιμετώπιζαν το θέμα ιδεολογικά, η θρησκεία επρόκειτο να εξαφανιστεί. Η άποψη αυτή δεν δικαιώθηκε. Αυτοί που τότε έβλεπαν την υπόθεση ιδεολογικά (όπως λ.χ. ο H. Cox και εν μέρει ο P. Berger), υποστηρίζουν τώρα τα ακριβώς αντίθετα, ότι η εκκοσμίκευση δεν πραγματοποιήθηκε, και τώρα απομένει η «θρησκευιοποίηση» του κόσμου. Σε αυτούς προστίθενται ορισμένοι που θεωρούν ότι πρέπει το θέμα της εκκοσμίκευσης να εξετάζεται σε παγκόσμιο επίπεδο, οπότε διαπιστώνουν ότι οι θεωρίες της εκκοσμίκευσης δεν ισχύουν.

β. Μια δεύτερη τάση μελετά το θέμα όχι τόσο από τη σκοπιά των θεωριών, αλλά μέσα από την παρατήρηση της πραγματικότητας. Ακολουθώντας την αρχή της κατά περίπτωση εξέτασης, μελετά το θέμα κατά περιοχή, αποφεύγει τις γενικεύσεις, και έτσι θεωρεί την εκκοσμίκευση δεδομένη στον ευρωπαϊκό χώρο, αλλά και στο βορειοαμερικανικό. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι και όπου διαδίδεται ο Χριστιανισμός και μεταφέρονται αντιλήψεις της νεωτερικότητας αναπτύσσονται τάσεις εκκοσμίκευσης, ιδίως στις περιπτώσεις που αντικαθιστά άλλες παραδοσιακές θρησκείες. Επίσης, την τάση αυτή επιβεβαιώνουν οι τοποθετήσεις εκκλησιαστικών παραγόντων που σαφώς θεωρούν ότι η κοινωνία, ιδίως στην Ευρώπη, είναι εκκοσ-

μικευμένη και για το λόγο αυτό την επικρίνουν. Θα δούμε στο τέλος μέσα από μια αναστοχαστική θεώρηση του θέματος αν είναι σωστός ο τρόπος αυτός προσέγγισής του ή όχι.

γ. Μια τρίτη τάση ασχολουμένων με τη θρησκεία, θεωρώντας ότι έτσι θα έχουν μεγαλύτερη απήχηση και «νομιμοποίηση» στο έργο τους, παρεμβάλλουν είτε ως πραγματικό δεδομένο είτε έστω ως δεοντολογικό το θρησκευτικό παράγοντα, αλλά σε πολύ μεγαλύτερη έκταση από ό,τι είναι στην πραγματικότητα. Στην περίπτωση αυτή εύκολα αποδεικνύονται λανθασμένες και σκόπιμες οι τοποθετήσεις που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα ή και μπορεί να παραβλάπτουν υποθέσεις που συνδέονται με το δημόσιο χώρο, όπου οι πιεστικές αξιώσεις από μέρους θρησκευτικών φορέων δεν οδηγούν σε αίσιο αποτέλεσμα, αλλά μάλλον προκαλούν αντιδράσεις.

Θεωρώ ότι για την εισήγηση αυτή αρκεί η έστω με χαρακτήρα καταγγελίας ή διαμαρτυρίας τοποθέτηση εκκλησιαστικών παραγόντων επί του θέματος, οι οποίοι αποδέχονται ως πραγματικό γεγονός την εκκοσμίκευση της κοινωνίας. Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει μια επισήμανση που αφορά σε μια ουσιαστική διαφοροποίηση. Η εκκοσμίκευση της κοινωνίας δεν ταυτίζεται με την εκκοσμίκευση της εκκλησίας. Εκκοσμίκευση της κοινωνίας σημαίνει ότι είναι εκκοσμιкуμένοι οι θεσμοί, δεν είναι δηλαδή θρησκευτικός ο τρόπος δικαιολόγησης των ενεργειών και δράσεων που αναπτύσσονται μέσα στο πλαίσιο τους, η πολιτική δεν έχει θρησκευτική νομιμοποίηση και ιδεολογία, ο δημόσιος λόγος είναι κοσμικός, ο ρόλος της θρησκείας στην κοινωνική ζωή έχει περιοριστεί, αλλά και σε αρκετές περιπτώσεις και στην προσωπική ζωή των πολιτών, ανεξάρτητα από το αν δηλώνουν θρησκευόμενοι ή όχι, και αν έχουν ή δεν έχουν σχέση με κάποια θρησκευτική κοινότητα. Η ιδιότητα του πολίτη δεν εξαρτάται από τη θρησκευτική ή μη τοποθέτησή του.

Αντίθετα, η εκκοσμίκευση της εκκλησίας σημαίνει ότι τα στελέχη της έχουν κοσμικές επιδιώξεις, όπως λ.χ. επιδιώκουν την άσκηση εξουσίας ή την ανάμειξη στην πολιτική με τη χρήση της θρησκευτικής τους ιδιότητας και εκμετάλλευση της θρησκευτικής ευαισθησίας αρκετών ανθρώπων, ότι μεταφέρονται τρόποι και πρακτικές από το χώρο της πολιτικής και της κοινωνίας στο χώρο της εκκλησίας, υπάρχει απόσταση ανάμεσα σε λόγους και πράξεις, υιοθετούνται και εφαρμόζονται πρακτικές πολυτέλειας και σπατάλης κ.ά.

2. Ας αναζητήσουμε τώρα να εξηγήσουμε την έννοια της μαρτυρίας μέσα σε μια κοινωνία εκκοσμικευμένη, πράγμα που σημαίνει ότι η κοινωνία αυτή δεν κατανοεί τον λόγο της Εκκλησίας μέσα από την παραδοσιακή έκφρασή του, αλλά και δεν δέχεται την αυθεντία της. Σε αρκετές περιπτώσεις την κατανοεί ως ένα πολιτιστικό μέγεθος που αντανακλά το παρελθόν. Παρά ταύτα η κοινωνία αυτή έχει ανάγκη από κάποια «πρότυπα ζωής», έχει ανάγκη από αξίες βιωμένες κ.λπ.

Νομίζω ότι υπάρχουν δύο τύποι και τρόποι κατανόησης της μαρτυρίας ως προς τη μορφή και το περιεχόμενο. Ο ένας κατανοεί τη διάσταση της μαρτυρίας μέσα από το παράδειγμα, τη συμπεριφορά εκπροσώπων και μελών και την πρακτική που ακολουθείται μέσα στην κοινωνία. Ίσως θα μπορούσε να αναφέρει κανείς ότι στον τύπο αυτό εντάσσεται και η μαρτυρία που δίδεται μέσω της αναχώρησης από τον κόσμο. Παρότι όμως μπορεί να υπάρχουν ορισμένοι που υποστηρίζουν την άποψη αυτή, ιδίως στο χώρο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, δεν νομίζω ότι θα μπορούσε να έχει ιδιαίτερο νόημα, γιατί η προσέγγιση του θέματός μας είναι τι κάνει κανείς μέσα στην κοινωνία και όχι έξω από αυτήν. Επομένως στην περίπτωση του «παραδείγματος» θα πρέπει να αναζητήσει κανείς εκφράσεις μέσα στην κοινωνία και σε σχέση με τα ζητήματα που απασχολούν τον άνθρωπο στην καθημερινότητά του, τοπική ή παγκόσμια.

Ο δεύτερος τύπος, χωρίς να υποτιμά τη συμπεριφορά, κατανοεί τη μαρτυρία περισσότερο ως ένα είδος καταγγελίας, ή καταγγελτικής ρητορείας, διακηρυκτικού χαρακτήρα και την Εκκλησία ότι λειτουργεί ως μια ομάδα πίεσης. Βέβαια, ο τύπος αυτός παρέμβασης προέρχεται από τις δράσεις που αναπτύχθηκαν μετά τη δεκαετία του '60 και περιείχαν μια ανέξοδη ρητορική άρνηση ως τοποθέτηση για την κοινωνία και τα προβλήματά της. Στην εποχή μας το ιδεολογικό παιχνίδι της ανέξοδης ρητορείας έχει εξαντλήσει τα όριά του. Ούτε επίσης η επιλεκτική χρήση στατιστικών δεδομένων που αποσκοπεί στο να προσδώσει επιστημονικοφανή χαρακτήρα στην όποια τοποθέτηση, σε σχέση με τα κοινωνικά πράγματα, μπορεί να διασώσει τον τύπο αυτό παρέμβασης. Ούτε όμως και μια βελτιωμένη μορφή, που περιορίζει τη χρήση του καταγγελτικού λόγου, αλλά αντί αυτού χρησιμοποιεί ένα είδος θρησκευτικής ουτοπίας, κινείται σε ένα επίπεδο ρεαλισμού.

Είναι πλέον απαραίτητο να διακινδυνεύσει κανείς να διατυπώσει συγκεκριμένες προτάσεις, να υποβάλει στη βάσανο της λογικής κάθε πρότασή του ούτως ώστε να κατανοήσει με ποιο τρόπο (γλωσσι-

κή κατασκευή, αναφορές στήριξης επιχειρημάτων, διάλογο με την πραγματικότητα κ.λπ.) θα μπορούσε να γίνει δεκτή η πρότασή του από ένα πλουραλιστικό κοινωνικό σύνολο που δεν συμφωνεί ως προς τη βάση αναφοράς, τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και συμφέροντα, και τους τρόπους κατανόησης και εξήγησης των προβλημάτων. Το σπουδαιότερο, οποιαδήποτε τέτοια πρόταση πρέπει να συνοδεύεται από τους τρόπους υλοποίησής της.

3. Πριν προχωρήσω στην ανάλυση του θέματος θα θέσω πρώτα το ζήτημα της έννοιας και του περιεχομένου της Εκκλησίας ως πραγματικού μεγέθους. Η μαρτυρία δίδεται από πραγματικά μεγέθη: θεσμικές διαρθρώσεις, ομάδες, κοινότητες, πρόσωπα, και όχι μέσα από ιδεολογικού χαρακτήρα αοριστολογίες (θεολογικές ή πολιτικές) που προσπαθούν να δικαιολογήσουν την ανυπαρξία μαρτυρίας και να μεταφέρουν σε κάποια ουτοπία ή ασαφή εναλλακτική πρόταση την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Στον κοινωνικό χώρο η μαρτυρία μπορεί να δοθεί μέσα από πραγματικές εκφράσεις και όχι με υπεκφυγές ιδεολογικού τύπου ή πολιτικάντικου νεολαϊκισμού. Αρκούν οι αερολογίες και οι μεγαλοστομίες των κομμάτων δεν χρειάζεται σε αυτές να προστεθούν και εκκλησιαστικές και θεολογικές.

Οπωσδήποτε όταν αναφερόμαστε στην Εκκλησία ως πραγματικό μέγεθος δεν μπορούμε να λησμονήσουμε ότι είναι διηρημένη και εκφράζεται μέσα από τη δράση πολλών και διαφορετικών κοινοτήτων και ομάδων. Παρά τη χρήση του όρου κοινότητα υπάρχει, επίσης, ένα σοβαρό ερώτημα αν οι Εκκλησίες λειτουργούν ως κοινότητες ή είναι κυρίως εκφράσεις θρησκευτικών θεσμών, με ανάπτυξη ισχυρών μορφών γραφειοκρατίας. Θεωρώ ότι η μαρτυρία που προσφέρεται μέσα από τη δράση των μελών της Εκκλησίας, είτε είναι κληρικοί είτε λαϊκοί, όταν φυσικά αυτή προσφέρεται, είναι πιο σημαντική από τις διακηρύξεις με την έντονη ρητορεία τους, που μάλλον εξυπηρετούν επικοινωνιακούς ή άλλους σκοπούς, «δικαιώνουν» ίσως το ρόλο και την ύπαρξη αντιπροσωπευτικών θεσμών γραφειοκρατικού χαρακτήρα, αλλά δεν μπορούν να προσφέρουν κάτι το ουσιαστικό.

4.. Για να καταλήξουμε σε κάποιες κατευθυντήριες αρχές που μπορούν να λειτουργούν ως οδοδείκτες στην περίπτωση αναζήτησης της κατά περίπτωση μαρτυρίας θα αναφέρουμε ως παραδείγματα ορισμένες από τις ενέργειες και τοποθετήσεις του Χριστού εξάγοντας και τη σημειολογική σημασία τους. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός

ότι ο Χριστός δεν έλεγε πολλά, ούτε έκανε μεγάλες τοποθετήσεις και ρητορικά σχήματα, αλλά πράξεις, μέσα από τις οποίες αναδεικνύεται το περιεχόμενο των επιλογών αλλά και των προτύπων και υποδείξεων που άφησε. Είναι ευνόητο ότι η αναφορά δεν είναι εξαντλητική και ότι μπορεί κανείς να προσθέσει και πολλά άλλα σε αυτά που θα λεχθούν.

Ως κριτήρια λοιπόν θα πρέπει να θυμηθούμε ορισμένα βασικά και χαρακτηριστικά δεδομένα από τη δράση του Χριστού. Στην κατεύθυνση αυτή προσφέρεται πρώτα ο τρίτος πειρασμός του Χριστού στην έρημο. Του δείχνει ο διάβολος όλα τα βασίλεια και του λέγει ότι όλα θα είναι δικά σου αν με προσκυνήσεις. Απαντώντας ο Χριστός απέρριψε τη δόξα και την εξουσία (*Μθ* 4,8-10). Ένα δεύτερο στοιχείο είναι ότι καλεί να τον ακολουθήσουν όσοι θέλουν (*Μθ* 16,24). Η ακολουθία του σημαίνει ένα δύσβατο δρόμο με δυσκολίες και αγώνες. Μπροστά στον Πιλάτο αρνείται την εξουσία του και τη «θεοκρατική» θεμελίωσή της (*Ιω* 19,8-11). Ο Θεός δεν μπορεί να είναι θεμελιωτής και στήριγμα της εξουσίας και της επιβολής. Αντίθετα είναι Θεός αγάπης και συγχώρησης. Μιλώντας με τη Σαμαρείτιδα, μιλά με μια γυναίκα και «ξένη» (*Ιω* 4,5-27). Στην πραγματικότητα με την πράξη του αυτή αμφισβητεί κάποια πολύ βασικά στερεότυπα της εποχής του. Μιλώντας στους μαθητές του τους λέγει ότι μακάριος είναι ο ποιήσας και διδάξας. Πιο απλά, ότι είναι μακάριος αυτός που θα διδάξει με τα έργα του (*Μθ* 5,19). Τον κατηγόρησαν ότι θεράπευε το Σάββατο, ιερή ημέρα για τους Εβραίους, και έτσι κατέλυε την αργία. Η απάντησή του ήταν απόλυτη. Το Σάββατο έγινε για τον άνθρωπο, και όχι ο άνθρωπος για το Σάββατο (*Μκ* 2,27). Επίσης, με την παραβολή του καλού Σαμαρείτη (*Λκ* 10,30-37) δείχνει ότι το έλεος πρέπει να απευθύνεται σε κάθε άνθρωπο αδιάκριτα.

Αν καταγράψει κανείς από τα παραδείγματα αυτά τις αρχές που εξάγονται θα μπορούσε να πει ότι προβάλλονται τα εξής: Αποστροφή προς την εξουσία, μη θεοκρατική νομιμοποίησή της, αποδοχή του Χριστού με βάση την ελευθερία, προτεραιότητα του ανθρώπου και της ελευθερίας του έναντι πραγμάτων, συνηθειών και θρησκευτικών ή άλλων παραδόσεων, υπέρβαση των κοινωνικών στερεοτύπων για τις γυναίκες, τους ξένους και τους πολιτιστικά διαφορετικούς, προτεραιότητα της πράξης έναντι των λόγων, υπέρβαση της τυπολατρίας και της τυποκρατίας, προσφορά σε όποιον έχει ανάγκη ανεξάρτητα από τα πολιτιστικά ή άλλα χαρακτηριστικά του. Αυτά νομίζω ότι αρκούν.

Προς την ίδια κατεύθυνση μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς και άλλα πρόσωπα ως πρότυπα, μια που αυτός νομίζω ότι είναι ο καλύτερος από άποψη εκκλησιαστική και θεολογική τρόπος για την παρουσίαση της ζωής και της ιστορίας της Εκκλησίας. Στο σημείο αυτό μπορεί να λεχθεί ότι προτάσσοντας κανείς τα προβλήματα της κοινωνίας, και όχι τον τρόπο θεμελίωσης της γλώσσας προσέγγισής τους, θα έπρεπε να στραφεί αφενός στην ανάλυση των προβλημάτων με τα εργαλεία που προσφέρει η επιστήμη, αποφεύγοντας ταυτόχρονα ιδεολογικές ρητορείες, και αφετέρου στη χρησιμοποίηση αξιών και ηθικών αντιλήψεων για να δικαιολογήσει τις όποιες προτάσεις του για δράση και πολιτικές επιλογές. Απαραίτητος όρος να επιθυμεί να προσφέρει κανείς θετική πρόταση, και όχι να παίξει παιχνίδια πολιτικαντισμού ή λαϊκισμού. Ο ένας τρόπος δεν αποκλείει τον άλλο, γιατί και με τα πρότυπα που αναφέρθηκαν προηγουμένως επιλέγονται ορισμένες και συγκεκριμένες δράσεις, και από αυτές εξάγονται αξίες και αρχές, τις οποίες αναζητεί κανείς να εφαρμόσει σε άλλες περιπτώσεις μέσα από την κατανόηση της δυναμικής εφαρμογής τους. Με τον τρόπο αυτό δίνεται ένα μοντέλο επικοινωνίας και διαλόγου. Κύριο στοιχείο είναι η ανάλυση της πραγματικότητας και η αναζήτηση της δυναμικής εφαρμογής αξιών που πηγάζουν από τη θεωρητική επεξεργασία της πράξης. Δεν προέρχονται από μια ιδεολογικού χαρακτήρα ανάλυση.

Εκφράζοντας τόσο την Ανατολή όσο και τη Δύση, θεωρώ ότι ο Μ. Βασίλειος και ο Φραγκίσκος της Ασίζης θα μπορούσαν να είναι δύο πρόσωπα- πρότυπα που συνδυάζονται με την πράξη του Χριστού, αλλά και παρέχουν τη δυνατότητα επεξεργασίας της δράσης τους για εξαγωγή αρχών και αξιών που θα μπορούσαν να έχουν ευρύτερη εφαρμογή και όχι απλώς σε ορισμένες κατηγορίες πληθυσμού.

Ο Μ. Βασίλειος υπήρξε ένα πρόσωπο που άσκησε ηγετικό ρόλο, αλλά ταυτόχρονα άσκησε και έντονη κριτική στην εξουσία. Εξέφρασε με δυναμικό τρόπο τη συνάντηση με τον άλλο, τόσο μέσα από το κοινωνικό έργο του όσο και μέσα από την παρέμβασή του σε ποικίλα ζητήματα, στηρίζοντας έμπρακτα αδύναμους, όπως αυτό διαπιστώνεται από τις επιστολές του. Μέσα από την πρακτική του έδειξε ότι η διαπίστωση των αναγκών οδηγεί στην επιλογή των κατάλληλων τρόπων αντί-δρασης. Αντίθετα, αυτοί που αναμένουν έτοιμα προς αντιγραφή πρότυπα και λύσεις από το παρελθόν πρέπει να κατανοήσουν ότι αυτό είναι αδύνατο και ανεδαφικό. Μόνο η κατανόηση της δυναμικής που είχε η πρακτική τους μπορεί να οδηγήσει στην αναζήτηση

ανάλογης δυναμικής στη σύγχρονη πραγματικότητα. Πρότυπα με την έννοια των έτοιμων λύσεων- πακέτων δεν μπορεί να υπάρξουν και να λειτουργήσουν. Ό,τι λέχθηκε παραπάνω για τις δράσεις του στην κοινωνία ισχύει και σε σχέση με το έργο του για την ενότητα της Εκκλησίας. Εξετάζοντας κανείς μόνο τα διαλεκτικά έργα του καταλήγει σε μια μονομερή εικόνα. Αντίθετα, η εικόνα του ρωμαλέου ηγέτη φαίνεται μέσα από τις επιστολές του, όπου διαπιστώνει κανείς ότι είναι ένα πρόσωπο που γνωρίζει πότε πρέπει να επιμείνει και πότε να υποχωρήσει, πότε να κρίνει με επιείκεια και πότε με αυστηρότητα.

Ο Φραγκίσκος της Ασίζης είναι ένα πρότυπο αγάπης, ανιδιοτέλειας και θυσίας. Ξανοίγεται στον κόσμο και τη φύση, χαίρεται για την ομορφιά και την αθωότητα, παραιτείται από την ικανοποίηση ανθρώπινων αδυναμιών, αφήνει τα πλούτη και τη δύναμη και διαλέγει την ταπεινότητα και την αδελφότητα, συναντά τον πάσχοντα και αδύναμο, επιλέγει ένα λαϊκό χαρακτήρα για τη μοναστική του αδελφότητα αρνούμενος τα αξιώματα, ακόμη και τα εκκλησιαστικά, και παροτρύνει τους μαθητές του να αποφεύγουν τα χρήματα, την απόκτηση και κατοχή περιουσίας και κάθε είδους προνόμια.

5.. Το ζήτημα που εγείρεται στην περίπτωση αυτή είναι σε τι εμποδίζεται η Εκκλησία (τόσο από τη θεσμική διάσταση όσο και την έννοια ως σύνολο πιστών και οι πιστοί ως πρόσωπα) να δώσει τη μαρτυρία της στον κόσμο της σύγχρονης πραγματικότητας; Περισσότερο φαίνεται να είναι οικεία στο χώρο της η πρώτη μορφή μαρτυρίας. Αντίθετα, ο τύπος της μέσω διαμαρτυρίας παρέμβασης δεν ταιριάζει, αλλά όπως λέχθηκε δεν είναι πλέον και αποδοτικός. Αυτό που δεν μπορεί να έχει μέσα σε ένα εκκοσμικευμένο κόσμο είναι να γίνεται αποδεκτή η αυθεντία της και ο λόγος της δεν μπορεί να γίνει αποδεκτός με τον τρόπο που διατυπώνεται. Πρέπει να αναζητήσει άλλο τρόπο για να εκφραστεί. Αλλά μαρτυρία μέσω της ζωής δεν εμποδίζεται από κανένα. Ακόμη, η παρουσία της δεν μπορεί να συνδυάζεται με υποχρεωτικότητα. Αλλά ούτως ή άλλως η μαρτυρία συνδυάζεται με την ελευθερία, και σε αυτή την κατεύθυνση είναι κατοχυρωμένη μέσω του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας η ελεύθερη παρουσία και δράση της στο δημόσιο χώρο.

Παρόλα αυτά όμως παρατηρώντας την πραγματικότητα δεν διαπιστώνει κανείς να προσφέρεται μια τέτοιου τύπου μαρτυρία με βάση τις αξίες που περιγράφηκαν παραπάνω. Γιατί και όταν υπάρχει

λεκτική αποδοχή ορισμένων πραγμάτων απουσιάζει η επιβεβαίωσή τους μέσω πράξεων. Πού οφείλεται λοιπόν η κατάσταση αυτή;

α. Απουσιάζει η συλλογική αυτοκριτική από το χώρο της Εκκλησίας. Αντίθετα, υπερπλεονάζει η απολογητική. Αλλά η αυτοκριτική είναι αναγκαία προϋπόθεση για τη μαρτυρία, σε αντίθεση με την απολογητική που μετατοπίζει το ενδιαφέρον από τον άνθρωπο και τα προβλήματά του σε άλλες κατευθύνσεις.

β. Οι Εκκλησίες δεν λειτουργούν ως συλλογικότητες, αλλά αντίθετα ως ιεραρχικές δομές. Αλλά και αν υποστηρίξει κανείς ότι λειτουργούν ως συλλογικότητες, τότε δεν επεξεργάζονται σε πλαίσιο ρεαλισμού την παρέμβαση τους στην κοινωνία.

γ. Η όποια παρέμβαση είναι ρητορικού χαρακτήρα, είτε ήπια είτε ριζοσπαστική. Η τέτοιου τύπου παρέμβαση καταλήγει να λειτουργεί ως δράση επικοινωνιακή.

Μπορούμε να αναφέρουμε ακόμη και τις δράσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο αυτών των συναντήσεων. Παρουσιάστηκαν ως μοντέλα άσπογου διαλόγου. Δεν κίνησαν όμως τη θετική στάση, αλλά μάλλον τις αδιάφορες ή/και αρνητικές, μέσα στο πλαίσιο της αβρότητας. Οι Εκκλησίες λειτουργώντας θεσμικά κινούνται μέσα από το πλαίσιο της εκκλησιαστικής πολιτικής. Για το λόγο αυτό και δεν ακούνε τις όποιες εισηγήσεις.

δ. Αποφεύγουν την προσαρμογή στη σύγχρονη πραγματικότητα.

ε. Διατηρούν την ιεραρχική δομή, παρότι η κοινωνία έχει μεταβάλει πολλά από αυτά που θεωρούνται ως δεδομένα από την Εκκλησία και έχουν κατοχυρωθεί για αυτήν μέσα από θεολογικές επεξεργασίες. Αλλά αυτά εξυπηρετούν τις εκκλησίες θεσμικά δεν σημαίνουν τίποτε για τον άνθρωπο και την κοινωνία.

Όσο για το δεύτερο τύπο παρέμβασης, είναι απαραίτητο αυτοί που τον εκπροσωπούν να περάσουν σε ένα επίπεδο ρεαλισμού και αυτοκριτικής. Ακολουθώντας τη διαδικασία αυτή που είναι απαραίτητη θα κατανοήσουν ότι η ρητορική τοποθέτηση είτε καταγγελτική είτε ουτοπική δεν αποδίδει τίποτε τη στιγμή που είναι εξωπραγματική, ή δεν περιέχει καμία πρόταση που μπορεί να πραγματοποιηθεί ή αυτοί που κάνουν τις αναλύσεις ζουν με διαφορετικό τρόπο που δεν αντιστοιχεί σε όσα φαίνεται να εισηγούνται. Οι αναλύσεις τους έχουν το ρόλο του έργου κάποιου γραφειοκράτη και απευθύνουν το «ριζοσπαστικό» τους λόγο σε ορισμένες μειοψηφικές κατηγορίες του πληθυσμού. Αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις είναι εμφανές ότι εξυπηρε-

τούν άλλους σκοπούς. Τα προβλήματα όμως της κοινωνίας δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσα για την επίτευξη άλλων σκοπών. Πρέπει να θεωρούνται αυτοσκοποί.

Τέλος, πρέπει να εξετάσει κανείς σε ποιους απευθύνεται. Οι Εκκλησίες και ως σύνολο δεν καλύπτουν την κοινωνία. Άρα, ο λόγος τους δεν είναι δεκτός από όλους. Στην περίπτωση αυτή οφείλουν να αναζητήσουν τις αξίες, που εκπροσωπούν, να τις εκφράσουν με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να μπορούν να γίνουν δεκτές από ευρύτερα σύνολα. Στην περίπτωση αυτή δεν θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν θρησκευτικού χαρακτήρα λόγο. Την επιλογή αυτή κάνει εκείνος που ενδιαφέρεται για τα πράγματα, στην προκειμένη περίπτωση για τις αξίες και όχι για το θεσμικό λόγο. Ακόμη, οι αποφάσεις για τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά ζητήματα δεν εξαρτώνται από τις Εκκλησίες. Εξάλλου, και ο κόσμος είναι πλουραλιστικός, πολιτιστικά, κοινωνικά και θρησκευτικά. Αλλά και μόνο στα ενεργά μέλη τους αν στραφούν, θα διαπιστώσουν ότι δεν κατανοούν οι περισσότεροι τον κόσμο, την κοινωνική ζωή και τις διαδικασίες τους με τρόπο θρησκευτικό. Έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερες, αλλά μεταβαλλόμενες κοινωνικές ιδεολογίες. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να επεξεργαστούν νέους τρόπους προσέγγισης της πραγματικότητας. Ακόμη, η απομυθοποιημένη κατάσταση του κόσμου και της κοινωνίας διευκολύνει το να τονίσει κανείς την ευθύνη των ανθρώπων. Όπου υπάρχει ελευθερία και δημιουργεί ο άνθρωπος, είναι υπεύθυνος για τα δημιουργήματά του. Όταν διαπιστώνει κανείς ότι υπάρχει μια αυξανόμενη αδιαφορία για τους άλλους, αναπτύσσονται υπέρμετρες διεκδικήσεις χωρίς να υπάρχει συνυπολογισμός τι σημαίνουν αυτές για τους άλλους και το κοινωνικό σύνολο. Στην περίπτωση αυτή είναι βέβαιο ότι είναι ανοικτό το πεδίο στο να καλλιεργήσει η Εκκλησία την υπευθυνότητα και την αλληλεγγύη. Μια τέτοια όμως τοποθέτηση απαιτεί να δώσει κανείς πρώτος το παράδειγμα, εφαρμόζοντας σε αυτήν την περίπτωση το «ποιήσας και διδάξας». Τέτοιου τύπου μαρτυρία όμως που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η πιο επιτυχής δεν δίδεται, αφού συνήθως εκφράζονται μέσα από την πολυτέλεια, την ισχύ, την τελετουργία κ.λπ.

Μετά από όλα αυτά που λέχθηκαν παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η εκκοσμικευμένη κοινωνία δεν είναι εκείνη που εμποδίζει τις Εκκλησίες να δώσουν μια δυναμική και ουσιαστική μαρτυρία στη σύγχρονη κοινωνία αλλά εγγενείς δυσκολίες που υπάρχουν σε αυτές.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*. Αθήνα: Ακρίτας, 2001.
- Βέλτσος, Γ., *Οι απροσδιόριστοι παράγοντες*. Αθήνα 1981.
- Βενιζέλος, Ε., *Οι σχέσεις κράτους και εκκλησίας ως σχέσεις συνταγματικά ρυθμισμένες*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 2000.
- Berger, P.L., Th. Luckmann, *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*, μτφρ. Κ. Αθανασίου. Αθήνα: Νήσος 2003.
- Bottomore, T.B., *Κοινωνιολογία. Κεντρικά Προβλήματα και Βασική Βιβλιογραφία*, μτφρ. Δ.Γ. Τσαούσης. Αθήνα: Gutenberg, ²1990.
- Βούλγαρης, Ευγ. *Σχέδιασμα περί της ανεξιθρησκείας ήτοι περί της ανοχής των ετεροθρήσκων*. Αθήνα: Στάχυ, 2001.
- Γιούλτσης, Β., *Κοινωνιολογία της θρησκείας*. Θεσσαλονίκη ⁴2002.
- Γιούλτσης, Β. Τ., *Η «άλλη» θέαση του κοινωνικού*. Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναράς, 2005.
- Giddens, A., *Οι συνέπειες της νεοτερικότητας*. Αθήνα: Κριτική, 2001.
- Giddens, A., *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 2002.
- Κλάνης, Ε., *Η Ορθοδοξία στο Νέο Κόσμο*. Θεσσαλονίκη 2000.
- Κτιστάκης, Γιάννης, *Θρησκευτική ελευθερία και Ευρωπαϊκή Σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου*. Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας, 2004.
- Μανιτάκης, Αντ., *Οι σχέσεις της εκκλησίας με το κράτος-έθνος: στη σκιά των ταυτοτήτων*. Αθήνα: Νεφέλη, 2000.
- Μαντζαρίδης, Γ., *Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού*. Θεσσαλονίκη ⁵1999.
- Νικολόπουλος, Παν., *Ιδιωτικοποίηση της θρησκείας και εκκοσμίκευση της εκκλησίας*. Αθήνα: Καστανιώτης, 2005.
- Πέτρου, Ι. Σ., *Εκκλησία και πολιτική στην Ελλάδα (1750-1909)*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1992.
- Πέτρου, Ι. Σ., *Χριστιανισμός και κοινωνία. Κοινωνιολογική ανάλυση των σχέσεων του Χριστιανισμού με την κοινωνία και τον πολιτισμό*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2004.
- Πέτρου, Ι. Σ., *Κοινωνιολογία*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2007.
- Πέτρου, Ι. Σ., *Θρησκεία και Κοινωνία. Κοινωνιολογική ανάλυση των σχέσεων θρησκείας και κοινωνίας στη σύγχρονη πραγματικότητα*. Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης, 2012.

Πέτρου, Ι. Σ., *Πολυπολιτισμικότητα και Θρησκευτική Ελευθερία*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, ²2005.

Πέτρου, Ι. Σ., *Κοινωνική Θεωρία και Σύγχρονος Πολιτισμός*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, Β' Έκδ. 2013.

Renaut, Allain, *Το τέλος της αυθεντίας*, μτφρ. Γ. Καράμπελας. Αθήνα: Πόλις, 2007.

Aldridge, A., *Religion in the contemporary world: a sociological introduction*. Cambridge 2000.

Barzilai, Gad, *Law and Religion*. London: Ashgate, 2007.

Bruce Steve, *God is Dead. Secularization in the West*. Oxford: Blackwell Publishing, 2002.

Bruce, Steve, *Politics and Religion*. Cambridge: Polity Press, 2003.

Clapsis, Em.(ed.), *The Orthodox Churches in a pluralistic World. An Ecumenical Conversation*. Geneva, WCC, 2004.

Cox, H., *The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective*. Princeton- New Jersey: Princeton Univ. Press, 2013 (α' έκδ.1966).

Cox, H., *Fire from Heaven: The Rise of Pentecostal Spirituality and the Re-shaping of Religion in the 21st Century*. Bel Air California: Decapo Press, 2001.

Cox, H., *The Future of Faith*. New York: Harper Collins, 2009.

Davie, G., *Religion in Modern Europe. A Memory mutates*. Oxford: Oxford Univ. Press, 2000.

Davie, G., *Europe, the Exceptional Case: Parameters of Faith in the Modern World*. London: Longman and Todd, 2002.

Ebertz, M. N., *Kirche im Gegenwind. Zum Umbruch der religiösen Landschaft*. Freiburg: Herder, 1997.

Edgar, A., Sedwick, P. (ed.), *Key Concepts in Cultural Theory*. London & N. York: Routledge 1999.

Eisenstadt, S., „Multiple Modernities“, *Daedalus* 129(1) 2000, σ. 1-30.

Hamilton, M., *The Sociology of Religion*. London ²2001.

Luckmann, Th., *Die unsichtbare Religion*. Frankfurt 1991.

Moltmann, J., *Gott im Projekt der modernen Welt. Beiträge zur öffentlichen Relevanz der Theologie*. Gütersloh 1997.

Strohm, Th. (Hg.), *Diakonie an der Schwelle zum neuen Jahrtausend*. Heidelberg 2000.

Swanton, C., *Virtue Ethics: A Pluralistic View*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Taylor, Charles, *A Secular Age*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007.

Warner, M. – J. Vanantwerpen – Craig Calhoun (ed.), *Varieties of Secularism in a Secular Age*. President and Fellows of Harvard College, Cambridge, MA 2010.

Zulehner, P. – H. Denz, *Wie Europa lebt und glaubt*. Duesseldorf 1993.